

Verzamelaar van munten en penningen

In de brieven aan zijn kinderen heeft Andries Schoemaker het vooral over wat hij met zijn vrije tijd gedaan heeft. Zijn 'ledige uren' noemt hij dat, zoals in de brief aan zijn zoon Gerard (= Gerrit): 'mijn sucht die ik hebbe om myn ledige uren, niet met stilsitten door te brengen'.¹

Het valt op dat zowel door Nahuys² als in veel bewaard gebleven geschriften van tijdgenoten Andries Schoemaker vooral als toonaangevend verzamelaar en kenner van munten en penningen wordt genoemd. Al in 1712 had hij, zoals hij aan zijn dochter Johanna schreef,³ 'een eijnde gemaakt met het vergaren en beschrijven der Nederlandsche gedenkpenningen' en daarna 'ontfonckte in mij Uw vader een niwe lust tot eene kleefse en Zuijthollandse Rijse te doen'. Die reis werd in 1713 en 1714 gemaakt en leidde tien jaar later tot zijn topografische activiteiten. Maar bij zijn overlijden werd in verschillende grafschriften juist zijn penningkundig werk genoemd en geroemd. Bijvoorbeeld door Christoffel Beudeker, die dichtte:

'Hier rust het Lijk eens Mans, wiens naerstigheid en ijver,
Den Geest wel eer ontstak van 's Lands Histori-Schrijver,
De Penningkunde mist, in Hem, haar Voedsterheer.'

Hoe het allemaal begon vertelt Andries uitvoerig in de brief aan zijn zoon Gerard. Sinds zijn jeugd had hij grote belangstelling voor de Joodse, Griekse en Romeinse geschiedenis en voor reisbeschrijvingen over die landen. Het was een handicap voor hem dat hij geen Latijn geleerd had, maar hij las alles wat daarvan in 't nederlands vertaald was. Dan leest hij een verhaal van een Amsterdammer die naar Rome reisde om daar de overgebleven wonderen van de oude Romeinen te zien. Die heer kwam bij een kardinaal, die hem vroeg of hij alle bewonderenswaardige zaken van zijn eigen stad wel kende. Men moest, volgens de kardinaal, eerst de eigen stad leren kennen alvorens verre reizen te maken. Dat verhaal heeft op Andries blijkbaar zo'n indruk gemaakt dat hij aan zijn zoon schrijft:

'deze gedaghten braght myn eyndelyk ook over om van de verre afgelegene landen af te sien: en over te gaan tot de geschiedschriften van mijn vaderland'.

Hij gaat Grotius, Emanuel de Meteren en dergelijke auteurs lezen en verwondert zich over de wonderdaden van den almachtigen God, die zo'n klein land zowel het Spaanse juk als het Roomse geloof deed afschuiven.

Hij bleef zich in de vaderlandse geschiedenis verdiepen tot hij in 1704 een veilingcatalogus van een penningen-verzameling in handen kreeg. Hij wist niet dat er 'sodanige silvere boecken van ons nederland' waren en zijn hart werd so 'ontfongt' dat het 'buyten de kerf gong'. Hij had wel eens eerder munten gekocht en ging nu naar die veiling om er wat bij te kopen. Het bleek echter dat de hele verzameling onderhands verkocht was. Maar, schrijft hij aan zijn zoon, de lust bleef niet alleen, maar werd meer en meer opgewekt. Hij ging penningen in winkels kopen en daardoor werden de Joden gewaar dat er een nieuwe doch onkundige liefhebber op de markt was. De penningen werden hem toen zowel op de beurs als thuis aangeboden. Er was in die tijd een toenemende belangstelling voor alles wat met de geschiedenis van het land te maken had. Munten, medailles, leg- en rekenpenningen, herdenkingspenningen, belegerings- en noodmunten, met vaak als beeldenaar een machthebber, markeren mijlpalen uit die geschiedenis. Het verzamelen er van was een gangbare hobby. Er was dus handel in. Schoemaker was nog maar een beginneling en kocht links en rechts penningen terwijl hij er weinig verstand van had.

In de brief aan zijn zoon vertelt Schoemaker hoe het verder ging. Hij ontdekte dat er een boek was over de Medaillische Historie van Holland. Het was oorspronkelijk in het Frans geschreven door Bizot; Joachim Oudaen had het in 't Nederlands vertaald en 'wel met twee derden' vermeerderd.⁴ Hij rustte niet voor hij dat te pakken kreeg en las het in korte tijd van voor tot achter door. Zo kwam hij er achter dat hij bij het kopen van penningen nog al had misgetast. Zijn genegenheid tot het vergaren van gedenkstukken werd door het boek zo aangewakkerd 'dat het bijna al te ver ging'. Halve nachten las hij er in, zodat hij in twee jaar al zeer ver gevorderd was.

Het boek was aan twee personen opgedragen en Schoemaker zou Schoemaker niet zijn als hij er niet op af ging. Van Med. Doctor Engelbertus van Engelen in Utrecht kreeg hij 'vrij wat onderricht', maar hij was vooral ingenomen met Hendrik D'Acquet, Burgemeester van Delft, die hem veel bijzonderheden over de liefhebberij aan de hand deed. Zo ontdekte hij dat lang niet alle penningen in de *Medaillische Historie* behandeld waren en dat het boek door de drukker slordig in elkaar gezet was, waardoor de tekst vaak werd afgebroken. Hij besloot van dat boek een betere schikking te maken. Hij brak het in stukken en plakte die op chronologische volgorde weer aan elkaar. De penningen die ontbraken tekende hij er bij. 'Schoon ik de tekenkunst niet magtig was, was myne drift hiertoe soo groot, dat er geene hinderpalen scheen te zyn om dit voornemen te stuiten.'

Dat hij geen talen kende en dus de vele in het Latijn geschreven werken niet kon lezen, en dat hij geen tekenen had geleerd, heeft Schoemaker steeds als een grote handicap ervaren. In zijn brieven heeft hij het er meermalen over. Hoewel hij opkeek tegen hoogeplaatste of geleerde heren, schroomde hij niet hen om raad te vragen. Vaak zocht hij een taalkundige op, of een op ander gebied onderlegde vriend, om hem zijn probleem voor te leggen. Zo verzamelde hij de gegevens voor een handschrift over penningen, dat volgens Nahuys al in 1707 voltooid was. Het boek begon met het jaar 1477 en liep tot het einde der XVIIIe eeuw.⁵ Dat maakt hij op uit een gedicht van J. van Oosterwijk bij

gelegenheid van Schoemakers zilveren bruiloft op 24 mei 1707. Daarin heeft Oosterwijk het over het 'pronkjuweel der Cabinetten' en dicht dan: 'Waer bij we uw Schriften mogen voegen, / Wier waarheidt ons geheugen grieft (...)'.⁶

Opnieuw volgens Nahuys⁷ schreef de medicus-historicus Ludolph Smids ter gelegenheid van Andries' achtenveertigste verjaardag op 9 oktober 1708 over diens activiteiten t.a.v. 's Lands Munten o.a. 'begrijpende de Historie van ons Vereenigd Vaderland; van het jaar 1477, tot aan deesen huydigen dagh; en deselve vullende met een groote menigte van Schone Medaljes en seldsame Legpenningen; in het onbesuysd te saamen geflanst werk, bij P. Mortier uitgegeven [dat van Bizot] geheellijk niet bekend.' Ook J. Oosterwijk is op datzelfde verjaardagsfeest weer van de partij en dicht:

'Beziet dan vry Schoemakers schrift, / Volmaakt in al zyn leên, / Daar 't waare is van het vals geschrift. / Een werk gans ongemeen.

Hier vindt ge wat Bizot niet weet, / of waar hij zich vergist, / en waar Oudaan zich ook vergeet, / En in de schikking mist.'

Een handschrift van Andries Schoemaker over penningkunde dat bij 1477 begint is echter niet te vinden. Misschien is het zoekgeraakt. Maar het kan ook in latere manuscripten zijn opgenomen, want in 1707 waren Andries' activiteiten op het gebied van de penningkunde nog lang niet ten einde.

Op 11 maart 1711 's morgens kwam Herr Conrad Zacharias von Uffenbach uit Frankfurt bij Schoemaker op bezoek.⁸ Deze was bezig aan die reis door Nedersaksen, Holland en Engeland, die anderhalf jaar duurde. Hij beschrijft verschillende mooie stukken die Schoemaker hem liet zien en de grote diversiteit van diens verzameling. Ook liet Schoemaker hem vier dikke folianten zien waarin hij al zijn medailles in de Hollandse taal beschreven had. Von Uffenbach bekeek vooral het laatste deel, ruim een hand dik, waarin alles voorkwam wat sinds 1700 geslagen was. Ook waren er nog twee 'Volumina' die over legpenningen handelden. Gaat het hier om het 'groot penningwerk' zoals dat in 1707 bezongen was?

Mr. Gerard van Loon

Toen Schoemaker met zijn werk bezig was en 'gevordert tot den jare 1712' leerde hij Mr. Gerard van Loon⁹ te Delft kennen, die 'omtrent soo driftig als ik' bezig was het werk van Bizot in betere orde te brengen.¹⁰ Van Loon schrijft daarover in een in 1717 van hem verschenen boek:¹¹

'Met het hersmeeden dan van dat penningwerk [van Bizot] had ik reeds een begin gemaakt, (...) alswaar de Heer Andries Schoemaker, die nu eyndelyk ook van dit voornemen bericht kreeg, en zich dierhalve ten mynen huyze vervoegende het reeds zo ver gevorderde werk bezigtigde, mitsgaders den daarin gehouden voet volkomenlyk goedkeurde.'

Ze waren het dus eens over de opzet van het werk, maar verschilden van mening over het tijdstip waarop het boek moest aanvangen. Schoemaker vond dat het werk moest beginnen bij de afstand van Vrouwe Jacoba, Gravin van Holland, ten gunste van haar neef Philips de Goede, Hertog van Bourgondië. Van Loon, die hier ook zelf over schrijft, dacht te beginnen bij het aanbieden van het smeekschrift der verbonden edelen. Ze werden het erover eens dat het werk zou aanvangen bij de troonsafstand van keizer Karel V (1555). Toen dat probleem was opgelost kwamen ze overeen dat Schoemaker zijn penningen aan Van Loon zou sturen en dat de laatste zijn geschriften aan Schoemaker zou zenden, die deze vrij mocht naschrijven.

In de brief aan zijn kleinzoon Gerrit Blaauw uit 1728 schrijft Schoemaker daarover:¹²

'Mijn genegentheijt (gelijk U weet) was wonderlijk gevallen op mijn vaderlands gedenkmunten, in welke ik ongemeen gevroet hebbe, en eyndelyk soo verre gebracht dat het werk beschreue door den heer Mr. Gerard van Loon niet alleen ter drukperse gebracht is, maar dat ik reeds het darde boek of deel daarvan hebbe. Dit werk had ik selver beschreven van de afstant van vrouwe Jacoba gravinne van Holland tot op de jaare 1712. En dewijl mijn schrift niet bequaam was om aan de viese (kieskeurige) weereld mede te deelen, want daar wordt op ider woord en spelding en niet op den sin soo gevat, dat het veele verveelt, niettegenstaande dat het bijeenbrengen daarvan veel moeyte hout: menigen halve nacht hebbe ik daaraan gearbijt en soverre ten eynde gebracht, als U bekent is.'

Maar hiermee was de samenwerking tussen Schoemaker en Van Loon niet afgelopen. In het al genoemde boek uit 1717 schrijft Van Loon:

'Doch om dien van zynen raad aldus aangevangen arbeid ook van zynen kant weer, zo veel doenlyk waar, te verlichten; heeft de Hoofdliedhebber der Nederlandsche Historipenningen my niet alleen zyne eyge gemaakte handtekeningen van de alom ontdekte geldstukken gulhartig medegedeeld, maar tot zyne Nederlandsche penningschat, welke in die tyden in Europa om haar volkomenheyd geene weerga had, altyd vryen toegang vergund en sedert door gestaadige brievenwisselingen, nevens my, alles aangewend, zoo om de penningen, die zoolhier zoodaar het zy in, het zy buiten het land by eenige liefhebbers mogten bewaard, of in eenen of anderen hoek verschoolen weezen, op te speuren, als ook om den echten zin hunner opgestempelde verbeeldingen en de grondoorzaak hunner geboorte te achterhalen.'

De vier delen van Van Loon's 'Beschryving der Nederlandsche historiepenningen'¹³ verschenen tussen 1723 en 1731. In het voorwoord van de eerste druk schrijft hij dat het vergaren van bij de drieduizend Historiepenningen hem geheel onmogelijk geweest zou zijn:

'indien ik door den weërgaloozen opspeurder onzer Vaderlandsche Historiepenningen Andries Schoemaker in 't verzamelen der zelve, en door geduurige briefwisseling wegens de ontdekte penningen, by de twaalf jaaren gestadig niet waare ondersteund geworden '.

Het groot plagiaat

De inhoud van Van Loon's werk was grotendeels gelijk aan de zes handgeschreven folianten die Schoemaker onder dezelfde titel schreef⁴, ook met als jaartal 1717. Het kon dan ook niet uitblijven dat, toen later de werkelijke gang van zaken vergeten was, Van Loon van letterdieverij beschuldigd werd.

Een achterkleinzoon van Schoemaker, Mr. Gerard Carl Hultman, schreef in 1818 aan Mr. Jacobus Scheltema dat hij hoopte dat die eens de eer van zijn overgrootvader zou handhaven over het groot plagiaat dat Mr. Gerard van Loon aan hem had bedreven. Scheltema twijfelde, maar bij de nakomelingen van Schoemaker bleek al lang de overtuiging van schuld van de heer Van Loon te hebben bestaan. De zaak komt tot klaarheid als Scheltema in 1821 het door Schoemaker gemaakte afschrift van de *Stichtsche klyne Chronieke* ten geschenke krijgt, met daarin de brief van Schoemaker aan zijn zoon Gerard. Met een publikatie van Scheltema in 1825¹⁵, waarin de brief in extenso is opgenomen, is de zaak van de baan.

We zagen al dat Van Loon zelf steeds duidelijk heeft aangegeven wat hij aan Schoemaker te danken had. Hier nog een stukje uit het voorwoord van zijn *Beschryving der Nederlandsche Historiepenningen*, 1723.

'Op dezen voet worden den bescheiden Leezer bij de drieduizend Historiepenningen onzes Lands in het volgende werk aangeboden, welke uyt alle hoeken by een te vergaderen geen geringen arbeyd gekost heeft. Ja 't geen my geheel onmoglyk, en des het gemeen voor altyd daarvan versteeken zoude geweest zyn, (...) mids die nooit vermoeide Liefhebber hoewel de uytheemsche taalen onkundig echter zoo grooten schat van Historiepenningen onzes Lands, door den tyd en zyne nooit bezweeke vlyt allengs en van alom eyndelyk vergaderd had, dat tot dien tyd toe diensgelyk nooit van eenig mensch gezien, noch de vergadering der Nederlandsche Penningen tot die volmaatheyd gebragt was. Alle deeze ontdekte en te voore onbekende Penningen waaren door hem met groote kosten en veel hoofdbrekens in 't koper gebracht, en op hunne jaaren geschaard; en het zyn deeze, die my, onder 't naaspeuren der geschiedenissen onzes Lands als voor eenen Legger gediend hebben.'

Nahuys kan niet laten er uitgebreid op terug te komen.¹⁶

'Het staat vast, 1° dat Andries Schoemaker de penningen met veel moeite en kosten heeft verzameld, opgespoord en grondig bestudeerd; dat hij 2° nagevorscht heeft, bij welke historische gebeurtenissen zij geslagen zijn; dat hij 3° dezelve in koper heeft laten etsen, hen met veel kennis in een boek geklasseerd en geschiedkundig heeft toegelicht; dat 4° van Loon dat boek als legger voor zijn werk heeft gebruikt en gedurende twaalf jaren gestadig van Schoemaker schriftelijke mededeelingen over penningkunde heeft ontvangen. Zoo Delft haren van Loon heeft en Leiden haren Van Mieris, heeft Amsterdam haren Schoemaker, die met recht de 'Vader der nederlandsche penningkunde' mag genoemd worden waarop «de magtige IJstad werkelijk fier kan zijn. »

Einde van de penningen

Naast zijn *Beschryving der Nederlandsche Historiepenningen* maakte Schoemaker nog verscheidene andere handschriften op het gebied van de penningkunde. Ze zijn vaak ongedateerd. De meeste lopen tot 1714; in enkele zijn er aanvullingen tot 1717 of 1719 en in één geval zijn er tot 1720 nog wat penningen ingeplakt. Voorzover ze bekend en bewaard gebleven zijn worden ze in hoofdstuk 'De handschriften penningkunde' genoemd en kort beschreven. Maar echt actief was Schoemaker na zijn ontmoeting met Van Loon niet meer op het gebied van de penningkunde.

In 1720 verkocht Schoemaker zijn 'silver cabinet', dat volgens Nahuys geacht werd het schoonste en rijkste in Europa te zijn en veel bekijks trok. Hij deed dat niet omdat de liefde tot verder onderzoek verminderde, maar omdat hij zich realiseerde 'hoe groot een somme gelts dat daar door bij mij ledig lagh'. In die economisch slechte tijd kon dat beter gebruikt worden. Bovendien had hij al die gedenkpenningen al in 't koper laten afgieten. Daardoor vinden we in zijn manuscripten, naast door hem nagetekende penningen, ook afdrukken van penningen die door of voor hem gemaakt werden of uit boeken geknipt zijn.

Het was de bedoeling de collectie te veilen; de catalogus bestaat nog¹⁷. Maar de veiling ging niet door omdat Balthasar Scott collectie in zijn geheel kocht. oen Andries in 1728 aan zijn zoon schreef had hij bij Scott nog steeds vrije ingang, om de verzameling te vermeerderen of naar goeddunken penningen aan te kopen.

Andries als topograaf

Schoemaker was dan in 1712 wel gestopt met zijn penningkundige hobby maar, zoals hij aan zijn zoon schrijft, 'mijn sucht die ik hebbe om myn ledige uren, niet met stilsitten door te brengen' was gebleven. In 1733, 'als ik ruijm 72½

jaar out was', schreef hij een tweedelig manuscript over West-Friesland (Noord-Holland). Dat droeg hij op aan zijn dochter Johanna en bij die gelegenheid gaf hij in de eerder genoemde brief een korte terugblik over wat hij met zijn leven en in 't bijzonder met zijn vrije tijd gedaan had:

'Soo hadde Ik een eijnde gemaakt met het vergaren en beschrijven der Nederlandsche gedenkpenningen (...): ontfonckte in mij Uw vader een niwe lust tot eene kleefse en Zuithollandse Rijse te doen (...) het welke aan lijding heeft gegeven om (...) Noort holland door te Rijsen: het geen ik deed in den jaare 1725 en de volgende jaaren.'

De 'niwe lust' begon heel onschuldig met een reis met vrienden naar Kleef in 1713 en door Zuid-Holland in 1714. Naar aanleiding daarvan, maar wel elf jaar later, volgen reizen door Noord-Holland. Van deze reizen zijn door Schoemakers oude vriend, de dichter Klaas Bruin, reisverslagen in dichtvorm gemaakt.¹⁸ Schoemaker was aanvankelijk slechts toerist. Maar daar bleef het niet bij. Aan zijn zoon schreef hij:

'soo hebbe ik ondernomen: om de steden: dorpen: gehuchten: buurten: Adelyke en andere gebouwen van gans holland en west vriesland by een te brengen en van deselve een korte aantekening te maken'.

Eigenlijk werd hij pas actief in de topografie toen hij al 65 jaar oud was, 'in den jaare 1725 en de volgende jaaren'. Het begon met het tekenen en aantekeningen maken van 'de noord hollandse dorpen en de oude en niwe heerenhuijsen na t leven', maar daar bleef het niet bij. Later volgden andere provincies en nog in 1732 werd een grote tekenreis ondernomen door Gelderland, Friesland, Drente en Overijssel. In die tijd ontstond een nieuwe richting in het topografisch tekenen en Schoemaker heeft daaraan bijgedragen. Tot rond 1725 werd meestal teruggegrepen op oude prenten en was het niet belangrijk of die al dan niet de werkelijkheid weergaven. Schoemaker stelde zich daar niet tevreden mee en ging zelf kijken en tekenen.

In het begin schetste hij alles zelf, maar al gauw schakelde hij daar ook anderen bij in. In de brief aan zijn dochter schrijft hij het zó

'Ik ondernam voor soo veel ik konde (als hebbende nooit tekenen geleert) de noord hollandse dorpen en de oude en niwe heerenhuijsen na t leven te tekenen 't geen verder door den grooten tekenmeester Cornelis pronk ten eijnde gebraght zijnde: (...)'

In de brief aan zijn zoon schrijft hij:

'en heb de voornaamste soo oude als niwe gebouwen die in de stad utrecht syn na t leven laten tekenen: hetwelk: het eene en t andere my al een goede stuyver gekost heeft doch wat vermagh de drift niet al.'

Nog in 1735, Andries' sterfjaar, bracht Pieter de la Rue hem een bezoek en deze zou geschreven hebben:

'toen ik hem sprak, had hij nog een man uitgezonden, om voor hem sommige zaken landinwaarts uit te tekenen, aan wien hij een rijksdaalder daags loon gaf.'¹⁹

Dat het hem 'een goede stuyver' kostte ging de sober opgevoede doopsgezinde Schoemaker ongetwijfeld aan het hart, maar het belette hem niet verschillende mensen in dienst te nemen. De belangrijkste waren Cornelis Pronk en Abraham de Haen²⁰ als topografisch tekenaar en Jacobus Stellingwerf als kopiïst. In de brieven aan zijn kinderen wordt Pronk één keer genoemd als 'den grooten tekenmeester Cornelis pronk' en de anderen helemaal niet. Topografische tekenen werd toen als kunstvorm nog niet voor vol aangezien. Pronk was voor Schoemaker 'den grooten tekenmeester' omdat hij een bekend portretschilder was. Pronk's leerling en misschien wel zijn inspirator wordt in Schoemakers' manuscripten aangeduid als 'den konstlievende Abraham de haan de Jonge'. Natuurlijk klinkt daar ook in door dat Schoemaker zijn leven lang werkgever was en gewend mensen in dienst te nemen. Wat niet wegneemt dat de onderlinge verhoudingen zeer vriendschappelijk waren. Uit Andries' manuscripten krijgt men vaak de indruk van een vrolijke vriendenkring, die allerlei avonturen beleefde.

Rond 1726 heeft Schoemaker veel zelf te plekke getekend. Vanaf ongeveer 1727 leverden zowel Pronk als De Haen, en enkele anderen, een groot deel van het basismateriaal voor de vele manuscripten over topografie en geschiedenis die Schoemaker over verschillende landsdelen maakte. Daarnaast heeft hij ruim gebruik gemaakt van wat er voorhanden was, meestal in de vorm van kopergravures in gedrukte boeken.

De topografisch-historische manuscripten

Aanvankelijk maakte Schoemaker de wat onbeholpen tekeningen in zijn manuscripten zelf en kleurde die met waterverf. 'Als hebbende nooit tekenen geleerd' was hij daar niet tevreden over en daarom huurde hij Jacobus Stellingwerf in. Die was oorspronkelijk goudsmid van beroep, maar legde zich na zijn huwelijk met een dochter van de bekende kunstschilder Arnold Houbraken toe op het kopiëren van topografische tekeningen. Eerst deed hij dat voor Mattheus Brouërius van Nidek, later voor Andries Schoemaker. Hij moet voor Schoemaker zeker 1.000 tekeningen gemaakt hebben²¹, deels naar schetsen van Schoemaker, maar vooral naar oudere voorbeelden. Zijn tekeningen, in pen met O.I. inkt en altijd grijs gewassen, werden in die tijd hoog gewaardeerd. Na Stellingwerfs dood heeft zijn weduwe, Antonina Houbraken, zijn werk nog korte tijd in dezelfde stijl voortgezet. Hun tekeningen komen vooral voor in de delen over Noord- en Zuid-Holland en Friesland.

De beschrijvingen van Schoemaker staan altijd in alfabetische volgorde van plaatsnaam. Als bronnen voor zijn geschiedkundige teksten gebruikte hij vooral F. Halma en M. Brouërius van Nidek, *Toneel der Vereenigde*

Nederlanden en Onderhorige Landschappen, Leeuwarden 1725 en D. van Hoogstraten en J.L. Schuer, *Groot algemeen historisch, geografisch etc. Woordenboek*, Amsterdam 1725-1733. Verder putte hij vaak uit gewestelijke geschriften. Maar vooral de eigen reiservaringen, de ontmoetingen met mensen ter plaatse en de anekdotes waarmee Schoemaker zijn verhalen doorspekt maken ze zo belangwekkend en bloeiend.

Het is niet altijd duidelijk wie de plaatsaanduiding onder de tekeningen schreef. Bij Andries eigen tekeningen deed hij dat vaak zelf, of zijn zoon Gerrit, in hun normale handschrift. Bij de onderschriften onder de tekeningen van Stellingwerf komen meer verschillen voor. Daarbij zijn veel gestileerde letters, deels met dubbele lijnen, en zowel recht als cursief. Misschien zijn die ook grotendeels van de hand van Gerrit. Gerrit maakte ook vaak de titelbladen. Soms hebben anderen in Andries' manuscripten geschreven, maar het is vaak onduidelijk wie dat waren.

Andries signeerde de tekeningen naar door hem zelf gemaakte schetsen links onder in de titelbalk met 'A:S.' Tekende hij na van Pronk of de Haen, dan zette hij hun naam linksonder. Als van oude voorbeelden werd nagetekend is er geen signatuur. Onder tekeningen van Stellingwerf staat vaak links, als ze naar een schets van Schoemaker zijn, de aanduiding 'A:S.' en rechtsonder staan dan de initialen van Stellingwerf, 'J.S.'²²

Aanvulling 2012: In drie alinea's hierboven wordt de gangbare mening gevolgd dat Stellingwerf, behalve voor Brouërius van Nidek, ook voor Schoemaker tekende en dat na zijn dood zijn weduwe Antonina Houbraken dat nog enige tijd heeft voortgezet. Nader onderzoek leidt echter tot de opvatting dat niet Jacobus Stellingwerf, maar zijn echtgenote Antonina Houbraken voor Schoemaker heeft getekend. Zij was degene die de signatuur J.S. gebruikte en met gestileerde letters de onderschriften schreef. Zie verder hierover het nog volgende artikel 'Jacobus Stellingwerf en Antonina Houbraken'.^{22a}

Wie de handschriften doorbladert komt onder de indruk van de enorme hoeveelheid werk die Andries Schoemaker op zijn oude dag heeft verzet. Zijn tekeningen doen wat kinderlijk aan en zijn schrift is moeilijk leesbaar, maar het valt op dat hij ook in zijn langere teksten weinig vergissingen maakt. Hij schreef blijkbaar even onbekommerd als hij tekende en hij deed dat kennelijk voor zijn plezier. Dat straalt er ook van af en onder alle schijnbare onbeholpenheid gaat veel waardevolle informatie schuil.

De Haen over Schoemaker

De topografisch tekenaar Abraham de Haen (1707-1748), die ook een verdienstelijk dichter was, heeft bij verschillende gelegenheden voor zijn 47 jaar oudere vriend een gedicht gemaakt. We laten er hier twee volgen.

Bij een Andries Schoemakers handschriften schreef De Haen:²³

'Aëloudheidminnaars, die, van eedle drift gedreeven, / In de ebbe en vloed des tyds naar 's Lands geschichten vist, / En tracht, opdat ge uw vlyt en arbeid niet verkwist, / Den duistren eeuwenloop een' heldren dag te geeven:

't Is lang genoeg gezocht, getwyfeld en geschreeven, / Ziet hier een' Leidsman, die zyn heirbaan nimmer mist; / Die, in 't gelei van brief en zeeplen nooit vergist, / De waarheid krachtig staaft, en glasryk doet herleeven.

Hier leert gy regt het recht van myter en van zwaard, / Van Bisschop en van Graaf, elk eensgezind van aart, / Om 't zyn' te houden, en door 's anders goed te sterken.

Dank dit SCHOEMAKERS hand, in 't schryven onvermoeid, / En denk wat letterzee uit zyne veder vloeit, / Daar dit geschrift slecht is een drupje van zyn werken.

A: de Haen de Jonge'

Op den Gedenkpenning van den Heere ANDRIES SCHOEMAKER Groot Kenner en beminnaar der Nederlandse Oudheden en Historiemunten²⁴:

'Vroom van leven, hoog van jaaren, / In 's Lands Oudheên uitgeleerd, / Om de Penningkunde ervaaren, / Waard aan all' wat Kunsten eert, / Was SCHOEMAKER, hier naar 't leven, / Door 't bestel zyn Zoons, gedreeven.

ANDERS

Een inborst, blanker dan de sneeuw; / Een brein, doorzult in 's Lands geschichten, / Dat de eertrofeen van Batoos leeuw, / In Neêrlands Muntboek, trouw hielp stichten / woonde in deez' Man, wiens naam en vlyt / Dus aan 't geheugen zyn gewyd.'

Noten

¹ In *Stichtsche klyne chronike (...)*, handschrift van A. Schoemaker in Het Utrecht Archief, V E 5, 1-8.

² Maurin Nahuys, 'Andries en Gerrit Schoemaker', in *Dietsche Warande*, Eerste jaargang 1888, p. 158-174.

³ In: *Korte Beschrijving van de Steden, Dorpen, Heren Huijsen etc. van West-Friesland, (...)* KB 78 C 54, f. 5 en 6.

⁴ L. Bizot, *Medalische Historie der Republyk van Holland. In 'T Fransch beschreeven en uit die taal in 't Nederduitsch gebracht en wel twee derden vermeerderd door Joachim Oudaan Franz. M. pltn. En Bijvoegsel :*

"Nederland's Helden-tooneel, vertoonende zeer cieraal in koper gesneden alle de grafsteden der dappere mannen enz., 1690

5 Nahuys, 162. 'Tot het einde der XVIIIe eeuw' is natuurlijk fout; waarschijnlijk wordt het einde der XVIIe eeuw bedoeld.

6 Het gedicht zelf is niet gevonden.

7 Nahuys, 163; ook het gedicht van Ludolp Smids 1708 is niet gevonden.

8 Zacharias Conrad von Uffenbach, *Merkwürdige Reisen (...)*, dl 3, Ulm 1754, p. 610 e.v. Von Uffenbach was burgemeester en schepen van Frankfurt en zelf een ijverig verzamelaar. Tijdens de reis, die hij samen met zijn broer Friederich Johann maakte, bezocht hij bibliotheken, archieven, verzamelaars en geleerden. Daarvan deed hij in zijn reisverhaal minutieus verslag.

9 Over *Gerard van Loon* zie Edward van Even in 'Dietsche Warande' IX 1871 p. 197-227 en *Brieven van Gerard van Loon aan Cornelis van Alkemade*, 228-242.

10 Schoemakers' formulering, in de brief aan zijn zoon, dat hij 'met mijn werk bezig was en gevordert tot den jare 1712', moet waarschijnlijk wel zo worden opgevat dat hij in dat jaar (ook) Gerard van Loon leerde kennen. Het is verleidelijk te denken dat Von Uffenbach, die vóór hij in 1711 in Amsterdam was Delft had bezocht, tegen Andries Schoemaker de naam van Van Loon genoemd heeft. Uit het reisverslag blijkt echter niet Von Uffenbach bij Van Loon geweest is.

11 Gerard van Loon, *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde*, Amsterdam 1717; IIe deel, IIe hoofdstuk, p 37 en Mr. Gerard van Loon, *Hedendaagsche penningkunde (...)*, 's Graavenhage 1725, 2e druk 1732; p 134.

12 In *Beschryvinge der Stad Amsterdam*, ms van Andries Schoemaker, particulier bezit

13 Mr. Gerard van Loon, *Beschryving der Nederlandsche historipenningen*, 's Gravenhage 1723-1731, 4 delen, dl. 1, Voorbericht, voorlaatste pag. Een soortgelijke mededeling komt voor in het voorwoord van het door Van Loon in het frans uitgegeven *Histoire Medaillique*, La Hay, 1732-1737, 5 dl.

14 *Beschryving der Nederlandsche Historie Penningen (...)*, Koninklijke Bibliotheek 74 C 12

15 'Mr. Gerard van Loon gerechtvaardigd aangaande de beschuldiging, als of hij eene zware letterdieverij aan zijnen vriend ANDRIES SCHOEMAKER zoude hebben bedreven.' in *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk van Mr. Jacobus Scheltema*, Vierde deel, I, 1825, p. 155-176.

16 Nahuys, 170-171

17 A. Schoemaker, *Catalogus van een zeer uitnemend en welbewaard cabinet (...)*, 1720, (Koninklijk Penningkabinet, 32 A 3)

18 Deze twee boeken van Klaas Bruin, *Kleefsche en Zuyd-Hollandsche Arkadia*, 1716 en *Noorhollandsche Arkadia*, 1732, worden in een volgend hoofdstuk behandeld

19 Zie W.S. Unger in 'De Zelandia Illustrata', in: [K. Heeringa e.a.], *Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het anderhalve eeuwfeest van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, te Middelburg: 1769-1919*, 48, noot 2. Helaas is de aantekening van Pieter de la Rue zelf niet teruggevonden.

20 Cornelis Pronk (1691-1759) heeft na het overlijden van Schoemaker zijn topografisch tekenwerk voortgezet. Samen met zijn latere leerling Jan de Beyer heeft hij de tekeningen geleverd voor Isaak Tirion's *Het Verheerlykt Nederland*, dat vanaf 1745 verscheen in 9 delen van 100 'gezichten'. Allemaal eigentijds en dat was nieuw. Abraham de Haen (1707-1748) sukkelde met zijn gezondheid en stierf vrij jong.

21 We telden alleen al in de 'Beschrijving van West-Friesland' en de 'Beschrijving van Zuid-Holland' van het K.O.G. en de 'Beschrijving van Utrecht' in de KB 755 tekeningen van Stellingwerf.

22 Stellingwerf signeerde zijn tekeningen voor Brouërius van Nidek met een cursief 'JSt'. Op de tekeningen voor Schoemaker schreef deze zelf meestal de letters 'J:S.'

22a *Op de tekeningen voor Schoemaker was het dus Antonina Houbraken die met J:S. signeerde.*

23 In *Korte Beschrijvinge van Het Leven en Daden Der Bisschoppen van Utrecht En Graaven van Holland. Bij Een gebracht door Andries Schoemaker*, KB 131C17. In tegenstelling tot een introductiegedicht van P. Straat in hetzelfde werk heeft Andries het gedicht van De Haen zelf overgeschreven. Het is later ook opgenomen in *De Herderszangen en Mengeldichten van Abraham de Haen*, 1751, p. 194.

24 *Herderszangen en Mengeldichten*, p. 173